

Uppföljningssamtal efter tvångsåtgärd

Stöd för att förbereda, erbjuda och
genomföra uppföljningssamtal

Innehåll

Tvångsvård och tvångsåtgärder.....	3
Uppföljningssamtal efter tvångsåtgärd.....	4
Uppföljningssamtalets tidslinje.....	5
Erbjudande om samtal.....	6
Uppföljningssamtal.....	7
Stödjande del.....	8
Bearbetande och lärande del.....	9
Dokumentation i journal.....	12
Fortsatt uppföljning.....	13
Informationsblad om uppföljningssamtal.....	14

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. På begäran kan vi ta fram publikationen i ett alternativt format för personer med funktionsnedsättning. Skicka frågor om alternativa format till alternativaformat@socialstyrelsen.se.

Artikelnummer: 2024-2-8947

Tryck: Elanders Sverige AB, 300 ex, februari 2024

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, februari 2024

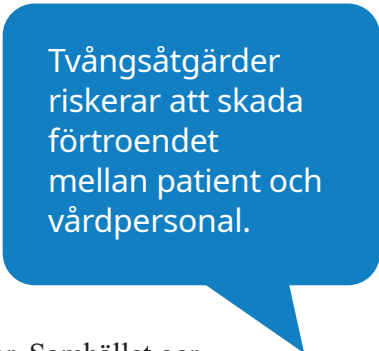
Tvångsvård och tvångsåtgärder

Tvångsvård utgör ett undantag från grundlagsstadgade fri- och rättigheter och regleras i lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT) och lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV).

Hälso- och sjukvårdslagen (HSL) innehåller grundläggande regler som gäller för all hälso- och sjukvård, även LPT/LRV. Syftet med tvångsvård är att motivera personen att ta emot vård frivilligt.

I slutet tvångsvård får behörig läkare i speciella undantagsfall fatta beslut om genomförande av tvångsåtgärd. Det får bara användas som en sista åtgärd när alla andra alternativ har uttömts.

Tvångsåtgärder riskerar att skada förtroendet mellan patient och vårdpersonal. Upplevelsen kan vara skrämmande och kränkande och ge psykiska besvär som kan finnas kvar länge efter tvångsåtgärden. Det är en upplevelse som kan finnas även om personen i efterhand ser att åtgärden var nödvändig.

Tvångsåtgärder riskerar att skada förtroendet mellan patient och vårdpersonal.

För vården medför tvångsåtgärder många etiska avvägningar. Samhället ger vården befogenhet att ingripa mot personens vilja. Personens rätt till delaktighet och integritet ställs mot personens rätt till liv och hälsa. Att ingripa kan innebära en svår situation för personen. Att avstå från att ingripa kan samtidigt innebära att riskera personens eller andras hälsa och säkerhet.

I en undersökning av Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH)¹, tyckte över hälften av deltagarna som hade erfarenhet av tvångsåtgärder att fastspänning och fasthållning var den svåraste upplevelsen. Undersökningen visade också att många upplever att de inte fått stöd att bearbeta sin upplevelse av tvångsåtgärder.

¹ Jansson M. Patienters och anhörigas erfarenheter av psykiatrins tvångsvård och tvångsåtgärder: En undersökning baserad på enkäter, intervjuer och fokusgrupper. Stockholm: Nationell samverkan för psykisk hälsa; 2023.

Uppföljningssamtal efter tvångsåtgärd

Enligt 18 a § LPT och 8 § LRV ska chefsöverläkaren, så snart personens tillstånd tillåter det, se till att personen erbjuds ett uppföljningssamtal efter genomförd tvångsåtgärd.

Syftet med ett uppföljningssamtal är att låta personen berätta om sina upplevelser och ställa frågor om tvångsåtgärden. Arbetsättet med uppföljningssamtal kan även användas för uppföljning vid andra händelser som upplevts svåra.

Hur samtalet genomförs behöver anpassas till personen.

Uppföljningssamtal kan vara en möjlighet att återskapa förtroendet för vården. Hur samtalet genomförs behöver anpassas till personens individuella förutsättningar, där ålder och mognad samt eventuella funktionsnedsättningar ingår. För en del kan det vara svårt och obehagligt att prata om händelsen. För andra kan det vara viktigt att få prata om det som hände och ställa frågor.

Samtalet kan vara en möjlighet att påbörja bearbetning av det som hänt. Samtidigt kan personalen få bättre förståelse för hur de kan hjälpa personen och förebygga liknande händelser i framtiden.

Uppföljningssamtal kan också vara viktiga för verksamhetens lärande. Genom systematiskt förbättringsarbete kan verksamheten förebygga och minska tvångsåtgärder.

Det här materialet är ett stöd för vårdpersonal att erbjuda och genomföra uppföljningssamtal. Det är framtaget i samarbete med ämnesexperter, vårdpersonal och personer med erfarenhet av heldygnsvård och tvångsåtgärder.

Uppföljningssamtalets tidslinje

Erbjudande om samtal

Erbjud uppföljningssamtal på ett sätt som är inbjudande och visar respekt för personens känslor och situation.

Sätt ramar i verksamheten för hur och när uppföljningssamtal ska erbjudas. I flera regioner är det vanligt att erbjudandet och samtalet sker inom 48 timmar efter tvångsåtgärden, beroende på personens tillstånd.

Vilka ska vara med i samtalet?

I första hand bör personen välja vem eller vilka som ska vara med i uppföljningssamtalet. Det behöver inte vara samma personal som utfört tvångsåtgärden. Deltagare kan även vara en närstående eller en annan kontakt som personen vill ha med. Om personen inte har några önskemål kan personalen föreslå deltagare utifrån en bedömning av vad som kan upplevas hjälpsamt för personen. Vid uppföljningssamtal med minderårig deltar oftast även vårdnadshavare i samtalet. Ålder och mognad hos den unge spelar roll för vårdnadshavares rätt till information och medverkan i vården.

Var och när?

Låt personen välja var och när samtalet ska äga rum. Om personen inte har förslag kan vårdpersonal föreslå olika alternativ att välja mellan. Samtalet kan ske i ett rum, på en promenad eller under en fika. Ett uppföljningssamtal kan behöva vara flera samtal.

Är språket eller annan kommunikation ett hinder?

För personer som inte har svenska som modersmål eller som har exempelvis autism, språkstörning eller intellektuell funktionsnedsättning kan det vara svårt att uttrycka hur man har upplevt situationen och vad man behöver. Det är då viktigt att anpassa samtalet och att komplettera med exempelvis tolk eller visuellt stöd vid behov.

Informationsblad

På sidan 14 finns ett informationsblad som kan överlämnas vid tillfället för erbjudandet. Gå igenom informationsbladet tillsammans med personen för att svara på eventuella frågor inför samtalet.

Om personen avböjer samtal

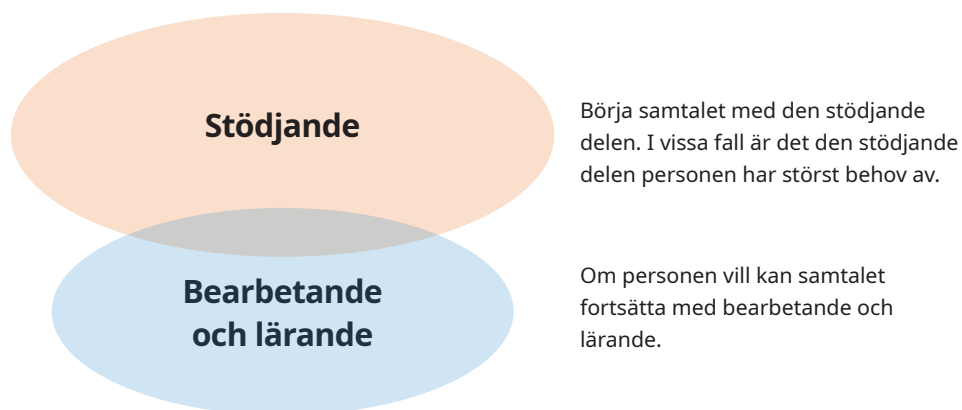
Om erbjudandet avböjs, försök att ta reda på varför. Är det för nära i tid? Beror det på vem som frågar? Förklara att erbjudandet står kvar och fråga om det går bra att fråga igen vid ett senare tillfälle.

Använd informationsbladet som finns på sid 14.

Uppföljningssamtal

Uppföljningssamtalet innehåller två delar. Den första delen är stödjande och den andra är bearbetande och lärande.

Stödjande

Den stödjande delen är inriktad på känslomässigt stöd och på att bekräfta de känslor och tankar som finns just nu. Målet är att skapa en trygg miljö och att personen känner sig sedd, hörd och respekterad. Ett uppföljningssamtal kan avslutas efter den stödjande delen beroende på situation och person.

Bearbetande och lärande

I den bearbetande och lärande delen är det fokus på att se tillbaka på händelsen och att personen får beskriva sin upplevelse av den samt sätta ord på känslor. Gemensamt kan ni komma fram till hur en liknande händelse kan undvikas i framtiden och vad som behövs för att kunna ta emot vård frivilligt.

Anpassa samtalet efter person

Behovet av den stödjande delen är olika beroende på upplevelsen av situationen. Vissa uppföljningssamtal innehåller bara den stödjande delen.

I andra samtal kan behovet av den stödjande delen vara mindre och den bearbetande och lärande delen får större utrymme.

Samtalet kan avslutas med erbjudande om ytterligare samtal.

Stödjande del

Fokus är att uppmärksamma:

- **Att alla känslor är viktiga och har en funktion.**
- **Vad som behövs just nu för att känna trygghet och säkerhet.**

Inled samtalet genom att beskriva syftet med och ramarna för samtalet. Låt personens behov styra vad samtalet handlar om.

I den stödjande delen är det fokus på att bekräfta personens känslor och tankar här och nu. Vänta med frågor om händelsen.

Om det är svårt för personen att uttrycka sig muntligt, ge då möjlighet att uttrycka sig på andra sätt. Personen kan till exempel få skriva, använd bilder eller andra icke-verbala metoder.

Lyssna aktivt utan att analysera och värdera det som sägs. Ett sätt kan vara att sammanfatta eller upprepa det personen säger för att bekräfta att du hört. Det är också ett sätt att stämna av att du har förstått rätt.

Validera personen genom att bekräfta och acceptera personens känslor, tankar och upplevelser, även om de kanske skiljer sig från dina. Det handlar om att visa respekt och empati för den andra personens perspektiv och att bekräfta rätten att känna som man gör.

Bearbetande och lärande del

Fokus är att sätta ord på:

- Vad som hände och hur det upplevdes.
- Vad som hände innan som eventuellt ledde fram till händelsen.
- Hur liknande händelser kan förebyggas.

Hör dig för hur mycket personen vill berätta om händelsen. Betona att personen berättar hur mycket eller lite hen vill. Om personen inte vill fortsätta just nu kan samtalet återupptas senare.

Använd öppna frågor för att uppmuntra personen att sätta ord på händelsen. Öppna frågor inleds ofta med ”hur”, ”vad” och ”vilka”. Motsatsen är slutna frågor som besvaras med ”ja” eller ”nej”.

Ta reda på om det finns frågor eller tankar om händelsen. Ge exempel på frågor som kan vara vanliga efter en liknande händelse. Ofta är ett uppföljningssamtal inte tillräckligt för att bearbeta upplevelsen. Undersök därför personens behov av fortsatt bearbetning.

Om personen vill kan ni prata om vad ni tillsammans kan förändra för att förebygga liknande händelser i framtiden.

Genom att undersöka händelseförloppet steg för steg kan ni tillsammans hitta delar som går att påverka. På vilket sätt påverkades personen av omgivningens beteende? Hur påverkades omgivningen av personens beteende?

Exempel på frågor kan vara: Vilka är dina varningssignaler eller tidiga tecken på att liknande situationer kan uppstå? Vad tyckte du var hjälpsamt och inte i personalens bemötande? Vad skulle kunna ha hjälpt dig i denna situation?

Utveckla tillsammans konkreta steg för att förebygga liknande händelser.

När det finns olika versioner av händelsen

Ibland kan personen ifrågasätta beslutet om tvångsåtgärd eller hur det genomfördes samtidigt som vårdpersonal har uppfattat att åtgärden varit oundviklig. Lyssna då förutsättningslöst och bekräfta personens upplevelser, tankar och känslor.

Syftet med samtalet är att personen får berätta om sina upplevelser, ställa sina frågor och samtidigt känna sig lyssnad till och respektfullt bemött. Hör efter om personen har några frågor om händelsen eller är intresserad av att höra hur vårdpersonal uppfattade händelsen.

Om tvångsåtgärden kunde ha utförts på ett bättre sätt

Bekräfta om tvångsåtgärden eller delar av händelseförloppet hade kunnat utföras på ett bättre och säkrare sätt. Be om ursäkt för det inträffade och informera om vilka åtgärder som vidtas för att förbättra vården.

Informera om möjligheten att framföra synpunkter till vårdenheten. Man kan få hjälp av patientnämnden som har till uppgift att stödja personer att framföra synpunkter och klagomål till vården. Om man efter det inte är nöjd med det svar man fått finns också möjlighet att anmäla vissa händelser till Inspektionen för vård och omsorg (IVO).

Dokumentation i journal

Erbjudandet och samtalet ska dokumenteras enligt lokal rutin för journalföring.

Dokumentera:

- Tidpunkt för erbjudande om uppföljningssamtal.
- Om personen säger ja eller avböjer erbjudande om uppföljningssamtal.
- Tidpunkt när uppföljningssamtal har genomförts.

Dokumentationen av ett uppföljningssamtal kan innehålla:

- En kort sammanfattning av samtalet.
- Patientens önskemål och behov som uttrycktes under samtalet. Om patienten citeras, skriv så ordagrant som möjligt.
- Eventuell smärta eller obehag efter tvångsåtgärden och hur det följs upp.
- Planen för fortsatta åtgärder, till exempel om personen vill ha ytterligare samtal.

Hur dokumenteras uppföljningssamtal?

Diskutera i personalgruppen hur innehållet i samtalet dokumenteras. Utarbeta ett sätt som gör att patientens önskemål och behov blir tydliga.

Fortsatt uppföljning

Följ tillsammans med personen upp samtalet och vilka eventuella insatser som kan behövas. Uppföljningssamtalet kan resultera i flera samtal.

Syftet med uppföljning är att se hur personen mår efter samtalet och om det finns behov av ytterligare samtal eller annat stöd. Se över vårdplanen för att säkerställa att den är anpassad efter personens aktuella behov.

Om uppföljningssamtalet leder till att förbättringsområden identifieras kan det inkluderas i verksamhetens systematiska förbättringsarbete.

Om upplevelsen var särskilt svår

För en del är det en längre process att bearbeta upplevelsen av en tvångsåtgärd. Då räcker inte ett samtal. Undersök tillsammans med personen vad som skulle kunna vara stödande för ytterligare bearbetning. Att uppleva en tvångsåtgärd kan vara traumatiskt och påminna om tidigare trauman. Personalen behöver därför vara medvetna om detta och ha kunskap om trauma.

Fråga vid utskrivningssamtal

Vid utskrivningssamtal kan en rutin vara att ställa frågor om uppföljningssamtal. Till exempel: Har du fått möjlighet att prata om de tvångsåtgärder du varit med om på ett sätt som varit hjälpsamt för dig?

Det kan också vara till hjälp att lämna kontaktuppgifter och erbjuda möjlighet att höra av sig om personen längre fram vill ställa frågor eller har behov av att samtala om sin vård.

Följ upp i psykiatrisk öppenvård

Om det är aktuellt med fortsatt kontakt i psykiatrisk öppenvård kan ytterligare uppföljning genomföras där. Vid överlämning till psykiatrisk öppenvård kommuniceras om uppföljningssamtal genomförts och om det finns ytterligare behov. Om personen tackade nej till uppföljningssamtal kan erbjudandet stå kvar för att genomföras i öppenvården.

Uppföljningssamtal efter tvångsåtgärd

Du är erbjuden uppföljningssamtal eftersom du har varit med om en tvångsåtgärd eller en vårdssituation som skett mot din vilja.

Varför?

Samtalet är för din skull. Samtalet är stödjande och är en möjlighet för dig att få beskriva dina upplevelser och ställa frågor.

Med vem?

Du kan föreslå vilka i personalen som ska vara med i samtalet och vem du vill ha samtalet med. Du kan även bjuda in en närstående, vårdnadshavare eller annan kontakt som skulle vara viktig för dig att ha med. Rådgör gärna med personalen.

Om vad?

Du bestämmer vad samtalet ska handla om och hur mycket du vill berätta. Under samtalet kan du också ställa frågor samt framföra behov och önskemål som handlar om din vård.

När och var?

Du kan föreslå tid på dagen och var samtalet ska äga rum. Det kan till exempel vara i ett rum du föredrar, under en fika eller en promenad. Du kan avbryta samtalet när du vill.

Vad gäller?

Samtalet är frivilligt. Du kan tacka ja eller nej. Även om du tackar nej står erbjudandet kvar och du kan när som helst få ett uppföljningssamtal när du vill det.

Om du har synpunkter eller klagomål

Det finns flera sätt att lämna synpunkter på vården du fått om du inte är nöjd.

- Du kan berätta för personalen eller prata med chefen för den enhet där du får vård.
- Du kan kontakta patientnämnden. Personalen kan hjälpa dig.
- Om du inte är nöjd med svaret du fått kan vissa händelser anmälas till Inspektionen för vård och omsorg (IVO).

Informationsblad

Skriv ut informationsbladet och använd det när uppföljningsamtal erbjuds. Gå igenom informationsbladet tillsammans med personen för att svara på eventuella frågor inför samtalet.

Socialstyrelsen

Uppföljningssamtal efter tvångsåtgärd (artikelnr 2024-2-8947)
kan laddas ner på vår webbplats eller beställas
från Socialstyrelsens publikationsservice.
www.socialstyrelsen.se/publikationer